

Marko Simić

*A Contribution to the
knowledge of the history of
the protection of caves in
Slovenia on the occasion of
the preparation of the Act
on protection of
subterranean caves*

Ključne besede:

varstvo jam, zgodovina, zakonodaja,
Slovenija

Key words:

*protection of caves, nature conservation,
natural heritage, natural values, history,
legislation, Slovenia.*

Autorjev naslov/Author's address:

Marko Simić, prof. geograf. in zgod.
Ministrstvo za okolje in prostor
Agencija Republike Slovenije za okolje
Vojkova 1B
SI-1000 Ljubljana

Članek obravnava zgodovino varstva jam na Slovenskem od prvih pobud pred 1. svetovno vojno, prek Spomenice leta 1920 in prvega naravovarstvenega zakona iz leta 1921 pa vse do sprejema Zakona o ohranjanju narave leta 1999. Sledita kratka analiza tistega dela veljavne zakonodaje, ki se dotika varstva jam, in predstavitev prizadevanj za sprejem Zakona o varstvu podzemnih jam.

Summary:

The paper discusses the history of the protection of caves in Slovenia from the first proposal before World War I, the 1920 Memorandum, and the first Nature Conservation Act adopted in 1921, to the 1999 Nature Conservation Act. A short analysis of the section of current legislation which concerns the protection of caves is also presented, along with efforts at adopting the Act on Protection of Subterranean Caves.

*Prejeto/Received: 1. septembra 1992,
popravljeno 19. oktobra 2001*

1. UVOD

V začetku devetdesetih let 20. stoletja, ko je končno dozorelo spoznanje, da Zakon o naravni in kulturni dediščini ni več ustrezna pravna osnova za učinkovito varstvo naravne dediščine, sem bil zaposlen na takratnem Zavodu Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine. Ukvarjal sem se z varstvom nežive naravne dediščine, med katero štejemo tudi podzemsko naravno dediščino – jame in brezna. Takrat sem bil že dobrih deset let aktiven jamar, zato sem poznal stanje v jamah in sem vedel, da se hitro slabša. Kljub temu da se ni obetala sprememba veljavnega Zakona o naravni in kulturni dediščini, sem se po zgledu kolegice Jane Vidic, ki je pripravila Strokovne osnove za novi pravni predpis za varstvo živalskih vrst, odločil, da na podoben način pripravim Strokovne osnove za nov pravni predpis o varstvu jam.

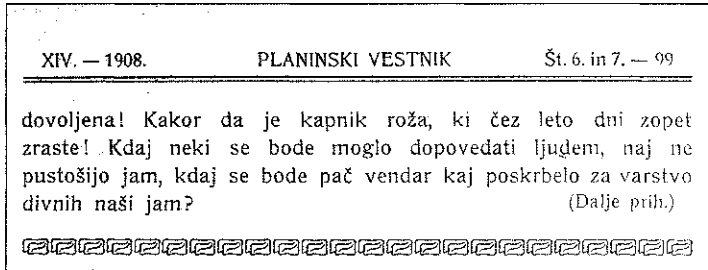
Ker sem prepričan, da ni treba vedno na novo izumljati smodnika, me je pred pripravo strokovnih osnov zanimalo, kako se je skozi zgodovino razvijala zavest o varstvu jam in kako so razmišljali pripravljavci strokovnih osnov in zakonodaje pred mano. Pregledal sem razpoložljive vire in sestavil zanimiv pregled prizadevanj za varstvo jam pri nas. Ugotovil sem, da so se naravovarstveniki pri varstvu jam v preteklosti skoraj vedno znašli pred podobnimi težavami, kot so današnje. Pregled varstvenih prizadevanj sem nato vzporedno z nastajanjem Zakona o varstvu podzemnih jam večkrat dopolnjeval in popravljaj.

2. PRVE POBUDE ZA VARSTVO JAM PRED 1. SVETOVNO VOJNO

Vzporedno z intenzivnim raziskovanjem jam in takrat že bogato tradicijo turistične izrabe nekaterih jam so se že pred 1. svetovno vojno pojavile prve pobude za varstvo jam, predvsem pred takrat zelo razširjenim vandalizmom in ropanjem kapnikov za prodajo.

Tako ropanje sta leta 1908 prva opisala drenovca Rudolf Badjura (1881–1963) in Bogumil Brinšek (1884–1914) v članku Nove jame ob Cerkniskem jezeru (Badjura, R. & B. Brinšek, 1908). V Svinjski jami ob Cerkniskem polju sta namreč našla lestvi, ki sta služili ropanju kapnikov pod stropom. Opisana je tudi usoda odlomljenih kapnikov: "zlikovci so jih prodali na stojnicah pred Postojnsko jamo". V članku zasledimo prvo pobudo za varstvo jam, saj sta avtorja zapisala: "Žal le, da je ta 'postojnska kupčija' dovoljena! Kakor da je kapnik roža, ki čez leto dni zopet zraste! Kdaj neki se bode moglo dopovedati ljudem, naj ne pustošijo jam, kdaj se bode pač vendar kaj poskrbelo za varstvo divnih naših jam?" Zanimivo je, da je deželni glavar že leta 1825 prepovedal v Postojnski jami osvetljevanje s smolnatimi baklami in poškodovati kapnike (Habe, 1968), nihče pa ni preganjal prodaje kapnikov, naropanih v drugih jamah (sl. 1).

Naslednjo pobudo zasledimo v izrazito slovensko usmerjenem časniku Jutro, kjer je bil 20. julija 1911 (Jutro, 1911) objavljen polemičen članek, ki obračunava z "vladnimi jamolazci". Mišljeno je bilo Društvo za raziskovanje jam Ljubljana, ustanovljeno leta 1910, ki so ga vodili pretežno Nemci. Članek spremlja nepodpisan

Sl. 1: Prvo do sedaj znano pobudo za varstvo jam najdemo v članku Nove jame ob Cerkniškem jezeru Rudolfa Badjura in Bogumila Brinška v Planinskem vestniku iz leta 1908.

Fig. 1: The article entitled *New Caves on Lake Cerknica* by Rudolf Badjura and Bogumil Brinšek, published in the *Alpine Journal* in 1908, was the first proposal for the protection of caves known so far.

uredniški komentar, v katerem med drugim piše, da raziskovanje ne bi smelo biti prva dejavnost društva, temveč bi moralo društvo na prvem mestu "zasledovati splošne javne in krajevne koristi, varovati vse kakega zanimanja vredne jame pred opustošenjem in oropanjem".

Poznavanje problematike in slog pisanja dajeta slutiti, da je avtor vsaj komentarija, če ne tudi članka, novinar in jamar Franjo Pirc (1872-1950), ki je na Dolenjskem raziskal 14 jam. Objavljal je prirodoznanske in domovinoznanske članke, med njimi tudi članke o krasu in jamah (Novak, 1988).

Samo štiri dni zatem je v istem časniku izšel članek *Varstvo našemu podzemeljskemu kraljestvu* (Pirc, 1911a). V njem avtor opisuje razočaranje, ko je pred petimi leti prvič vstopil v kapniško jamo na Dolenjskem, v kateri so domačini za zabavo razbili kapniško okrasje. Za katero jamo gre, lahko le ugibamo: Andrej Kranjc (Kranjc, 1982) je ugotovil, da sta Franjo Pirc in Alojzij Hrovat (1885-1974) leta 1906, torej ravno pet let pred člankom, obiskala Hudičevo jamo (kat. št. 2345), Malo jamo (kat. št. 2014) in Župenco (kat. št. 2363).

Pirc nadaljuje, da ga je še bolj zbolelo srce, ko je pred Postojnsko jamo videl stojnice s kapniki za prodajo. Izkazalo se je, da kapniki, prodajani kot kapniki iz Postojnske jame, niso bili od tam. V Postojnski jami je bilo namreč že dolgo najstrožje prepovedano karkoli odlomiti. Odločil se je, da bo stvar raziskal, in je ugotovil, da so kapniki naropani v številnih jamah v bližini, predvsem v okolici Cerknice. V Starem trgu je izvedel, "da je tam v bližini velika Križna jama, da pa so jo ravno najlepših delov oropali". Pravili so mu, "da se izvažajo celi vozovi z najlepšimi kapniki v Postojno, kjer se o Binkoštih in drugih prilikah slavnostne otvoritve Postojnske jame tamkaj prodajajo pod tvrdko 'kapniki iz Postojnske jame'".

Avtor pravi, da je zaradi obzira do Postojnčanov do tedaj molčal, nato pa nadaljuje: "Toda razdejanje v do zadnjih časov nitu domačinom Cerkničanom poznani kapniški jami pri starem cerkniškem gradu, je tudi moja prizanesljivost oropalo vsakih obzirov." Kot Badjura in Brinšek piše tudi Pirc o jami, ki jo danes poznamo kot 436 m dolgo in 42 m globoko Svinjsko jamo pri Dolenji vasi oziroma Jamo pri gradu (kat. št. 534).

Pirc piše, da se škoda na da popraviti, pač pa je treba preprečiti nadaljevanje ropanja. Zapisal je: "Treba je varstva vsemu količkaj pomena vrednemu

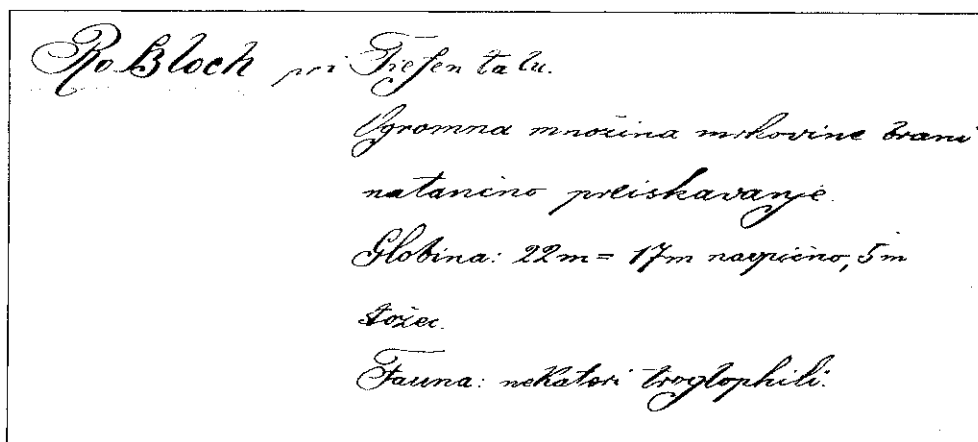
podzemeljskemu kraljestvu. Pa ne samo glede kapnikov. Mnogo teh jam krije v svojem kraljestvu še drugo dragocenost: jamsko živalstvo ...“ Na koncu članka naslavlja na deželnega predsednika, Teodorja barona Schwarza, ki je bil tudi eden štirih ustanovnih članov Društva za raziskovanje jam Ljubljana, jasen poziv: “Vaša sveta dolžnost je, da se resno pobrigate za varstvo vsega podzemeljskega kraljestva v deželi, v kateri Vi predsedujete kot namestnik najvišjega varuha vseh javnih interesov.”

Naslednji zelo zanimiv zapis je izšel v 525. številki Jutra 14. avgusta 1911 (Pirc, F., 1911b). Avtor F. P. (nedvomno Franjo Pirc) podrobno opisuje dogajanje v že omenjeni Svinjski jami – “novi kapniški jami nad Cerkniskim jezerom”. Čeprav jo je že leta 1860 omenil Kebe in je v njej leta 1886 raziskoval Putick, so Cerkničani po pisanju Franje Pirca zanjo izvedeli naključno. Leta 1908 so pred vhomom našli obleko in ker so mislili, da se je v jami nekdo ponесrečil, so alarmirali orožnike. V jami sicer niso našli nikogar, naleteli pa so na pravo opustošenje; vsi najlepši kapniki so bili odlomljeni. Da ni šlo za vandalizem, so dokazovale priprave za lomljenje: “prenosne lestve, tolkači in mrežnjaki“, v katere so lovili pod stropom odbite kapnike.

Pisec sklepa, kaj se je zgodilo: s Putickom so bili v jami “tudi Postojnčani, oziroma ljudje, ki so takoj uganili, da se krasota te jame prav lahko izrabi za kapnike iz Postojnske jame. Ko je bil Putick s svojimi raziskavami ob Cerkniskem jezeru gotov, so imeli oni, ki so za to novo jamo vedeli, prilike dovolj da so neopaženi prihajali in odhajali in svoj rop iznašali, kamor so hoteli.” Tako so hodili 20 let ropat kapnike, ki so jih nato pred Postojnsko jamo prodajali. In kot pravi pisec: “Za vse to je vedela politična oblast, je vedela jamska komisija (Postojnske jame, op. p.), so vedeli orožniki ... in vendar so vse te javne oblasti skozi 20 let pustile to protizakonito ropanje na škodo Cerkničanov!”

Tudi Društvo za raziskovanje jam Ljubljana se je začelo zavzemati za varstvo jam (Habe, F. & A. Kranjc, 1981). V poročilu o delu društva od ustanovitve leta 1910 do prvega občnega zbora 5. januarja 1912, ki je bilo objavljeno v nemškem jeziku v rubriki Lokalne in provincialne novice časopisa Laibacher Zeitung (Laibacher Zeitung, 1912), je problematiki varstva jam namenjeno celo poglavje: “Pod razno je bilo opozorjeno na opustošenje, ki ga izvajajo privatniki v mnogih kapniških jamah na Krasu. Nekatere med tamkajšnjimi jamami, ki so bile prej znane po znanstvenem študiju tvorbe kapnikov, so danes povsem izropane in puste. Trgovanje s kapniki velja na nekaterih območjih krasa kot posebej donosen stranski zaslužek; celo pred vhomom v Postojnsko jamo stalno stojijo stojnice, na katerih dostikrat ponujajo izjemno lepe kapniške tvorbe, za katere poznavalec dobro ve, da se, take kot so, pojavljajo samo v tej ali oni jami. Enako obsojanja vredno je tudi trgovanje s človeško ribico, eno najbolj zanimivih evropskih živali. Občni zbor je naložil društvenemu odboru, naj naslovi na cesarsko-kraljevsko poljedelsko ministrstvo resolucijo s prošnjo, da naj se po možnosti omeji trgovanje s kapniki v smislu varstva naravnih spomenikov“ (Naturdenkmalschutz v izvornem besedilu, op. p.) (sl. 2).

France Habe je izbrskal zanimivo drobno nepodpisano notico Proti onesnaževanju kraških jam, ki je 11. januarja 1913 izšla v nemškem jeziku v časopisu Laibacher Zeitung (Habe, 1982). Besedilo se v prevodu glasi: “V naši deželi vlada v kraških predelih delno navada uporabljati kraška brezna in jame za neke vrste

Sl. 2: Najstarejši zapis o onesnaženi jami v Katastru jam – Rossloch pri Tiefentalu, 25/26. maja 1912.

Avtor zapisnika je Pavel Kunaver.

Fig. 2: The oldest account of a polluted cave in the Cadastral Register of Caves - Rossloch near Tiefental, 25/26, May 1912, by Pavel Kunaver.

odlagališča vseh mogočih odpadkov in za odmetavanje živalskih kadavrov. Sedaj pa je cesarsko-kraljevska deželna vlada zato, ker je tak postopek ne le iz veterinarsko-policijskega vidika nedopusten, ampak tudi nevaren za onesnaženje talnih voda v podzemlju, izdala poziv vsem glavarstvom, naj bodo pozorna na vsak pojav onesnaževanja jam in prepovedo odmetavati odpadke v jame.“ Notica dokazuje, da je bilo že takrat odmetavanje odpadkov eden glavnih dejavnikov uničevanja jam.

4.2.1.1.1. Osnovni podatki

Leta 1917, med 1. svetovno vojno, je cesarsko-kraljevsko poljedelsko ministrstvo nakazalo Avstrijski zvezi za domovinsko varstvo (Österreichischer Heimatschutz-Verband) poseben znesek za ustanovitev Strokovne postaje za varstvo narave v Avstriji (Fachstelle für Naturschutz in Österreich). Strokovna postaja si je pod vodstvom G. Schlesingerja kot prvo nalogo zadala pripraviti seznam “vseh uvaževanja vrednih prirodnih spomenikov“. Tako je v reviji Carniola, ki jo je izdajalo Muzejsko društvo za Kranjsko, izšel poziv vsem, ki lahko prispevajo podatke o naravnih spomenikih, da jih pošljejo na naslov postaje. Kot “uvaževanja vredni prirodni spomeniki“ so med drugim opredeljene tudi podzemne jame (Carniola, 1917). Poziv pa je tudi vse, kar je na ozemlju današnje Slovenije zaslediti o Strokovni postaji za varstvo narave v Avstriji; očitno zaradi vojnih časov pri nas ni zaživela, v Avstriji pa se je po vojni iz nje razvila poklicna naravovarstvena služba.

Medtem pa je ob Soči divjala vojna. Odmetavanju odpadkov, vandalizmu in ropanju kapnikov ter lovljenju jamskih živali se je pridružil nov način uničevanja jam – dve leti in pol boj je močno zaznamovalo podobo Krasa, Banjšic in Julijskih Alp. Med drugim je bilo za vojaško uporabo predelanih in seveda hudo prizadetih več kot

100 jam (Simič, 1994). Vojaški poraz avstro-ogrske armade je sovpadal z razpadom monarhije, Slovenija pa je za 27 let izgubila dober del Notranjske, Posočje, Primorsko in Istro. V Italiji je ostal Kras, onstran meje sta bili Postojnska in Planinska jama, izgubljene so bile Škocjanske jame ...

4. VARSTVO JAM MED OBEIMA VOJNAMA

Za varstvo narave v Sloveniji je 20. januar 1920 zelo pomemben datum; tistega dne je Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu Slovenije predložil Deželni vladi za Slovenijo Spomenico s predlogi reševanja različnih vidikov varstva narave (Spomenica, 1920). V tretjem delu Spomenice so obdelane podzemeljske jame. Najprej se na splošno zahteva nadzorstvo za "jame z interesantno favno in floro", vanje pa naj bi bil "dovoljen vstop samo v znanstvene svrhe". Jame naj bi prišle v državno last in v oskrbo Odseku (društvu) za varstvo prirode in prirodnih spomenikov, ki naj bi vhode najbolj znamenitih zavarovalo in dovoljevalo vstop le v znanstvene namene. V krajši razlagi je nato razloženo, da so naše jame zaslovele po živalstvu, ki pa ga je neusmiljeno nabiranje za prodajo že močno ogrozilo.

Spomenici, zelo napredni za čas, v katerem je nastala, manjka ena ključnih stvari: zahteva za vzpostavitev ustreznega telesa v okviru državne uprave, ki bi se ukvarjalo z upravnimi in strokovnimi nalogami varstva narave (Peterlin, 1995).

Dve leti in pol po ustanovitvi nove države je bila struktura oblasti na Slovenskem še dovolj neokostenela, da je Deželna vlada za Slovenijo Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev 19. februarja 1921, le dobro leto po Spomenici, izdala Naredbo deželne vlade za Slovenijo o varstvu redkih ali za Slovenijo tipičnih in za znanstvo pomembnih živali in rastlin in o varstvu špilj. Gre za "začasna nastopna določila do rešitve po zakonski poti" (Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 25, 9. 3. 1921, Ljubljana). Praktično nespremenjena je ta naredba izšla kot Zakon o varstvu redkih ali za Slovenijo tipičnih in za znanstvo pomembnih živali in rastlin in o varstvu špilj na področju Pokrajinske uprave za Slovenijo (Službene novine kraljevine SIIS, št. 238, priloga XXXII, 25. 10. 1922).

V naredbo in poznejši zakon so v bistvu vnesli zahteve iz Spomenice. Šesti člen tako pravi, da so "naravne jame (špilje) pod nadzorstvom pokrajinske uprave za Slovenijo, gozdarskega oddelka, ter se smejo oskrbovati in okoriščati le na način, ki ga odobri nadzorstveno oblastvo po zaslišanju Muzejskega društva za Slovenijo". Poleg tega je v prvem členu prepovedano "loviti, pokončevati, prodajati, ponujati v nakup in izvažati" med drugimi tudi vse "jamske hrošče, pajkovce in mehkužce".

Vidimo, da zakonodajalec jam ni poddržal in jih je namesto nevladnemu Odseku za varstvo prirode in prirodnih spomenikov Muzejskega društva za Slovenijo, kot je bilo predlagano v Spomenici, dal v upravljanje državnemu nadzornemu organu.

Žal zakon jamam, razen za varstvo jamskih živali, ni določil splošnega varstvenega režima. Vidimo tudi, da je bilo varstvo jam obravnavano izključno z biološkega stališča; poziv proti ropanju kapniškega bogastva, na katerega so jamarji večkrat opozorili že pred vojno, je ostal brez ustreznega odgovora. To si lahko razlagamo s

tem, da se je sestava jamarjev po vojni zelo spremenila. Za hidrologi in prvimi jamarji v današnjem pomenu besede (amaterji z željo po odkrivanju, kot so bili na primer drenovci), so se v jame podali biologi, ki so varovali predvsem svoje področje dela. Zanje so bile jame najbolj ogrožene zaradi zbiralcev in predvsem preprodajalcev jamskih žuželk. Enostranskost Spomenice pri obravnavanju varstva jam je nekoliko presenetljiva, ker je bil eden njenih pobudnikov znani geolog Ferdinand Seidl, ki pa kljub temu, da je pred tem že večkrat zagovarjal zelo širok pogled na naravo, ni predlagal za zavarovanje nobenega od izjemnih pojavov nežive narave (Peterlin, 1992).

Če ne štejemo že omenjene državne strokovne postaje za varstvo narave v Avstriji, ki je bila ustanovljena leta 1917 (Peterlin, 1995), leto pred propadom dvojne monarhije, in zaradi vojnih časov ni zaživela, je bil Gozdarski oddelek pokrajinske uprave za Slovenijo prvi državni organ na ozemlju Slovenije, ki je bil z zakonom pooblaščen za izvajanje nekaterih upravnih nalog s področja varstva narave. Tako lahko rečemo, da se je poklicno varstvo narave v Sloveniji pravzaprav začelo z varstvom jam.

Gozdarski oddelek pokrajinske uprave za Slovenijo oziroma pozneje Direkcija šum Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani in po letu 1930 šumarski odsek Kraljevske banske uprave Dravske banovine je vse do 2. svetovne vojne vodil višji gozdarski svetnik inženir Anton Šivic, ki se je zelo prizadeval, da bi učinkovito uredil varstvo jam. Dobro je poznal tudi jamarstvo, saj je bil od obnovitve delovanja leta 1924 do leta 1928 član Društva za raziskovanje jam Ljubljana. Njegove analize so bile strokovne, poglobljene in daleč pred časom. Če bi odgovornim uspelo njihove predloge spraviti skozi zakonodajni postopek, bi že zdavnaj imeli sodoben zakon o varstvu jam.

Za poznavanje prizadevanj za varstvo jam, ki so sledila objavi Spomenice, je ključnega pomena neugledna porumenela mapa, ki jo je Peter Skoberne našel v arhivu takratnega Zavoda SRS za varstvo naravnih in kulturnih dediščin. V mapi z napisom Jame od 22. 1. 1921 do 8. 7. 1939 in pripisom ap 27. 8. 1957 je naravovarstvenica Angela Piskernikova (1886–1967), ki je med letoma 1955 in 1963 delala na Zavodu SRS za spomeniško varstvo, zbrala gradivo o varstvu jam med obema vojnoma. V nadaljevanju podajam za varstvo jam pomembne dogodke, povzete po tem arhivu.

Dvorni svetnik Rustia je 11. marca 1921 obvestil vsa "gozdna in domenska oskrbnišтва", da je 19. februarja 1921 začela veljati Naredba o varstvu redkih ali za Slovenijo tipičnih in za znanstvo pomembnih živali in rastlin in o varstvu špilj na področju Pokrajinske uprave za Slovenijo in da "se je pridelilo varstvo prirode, katero je doslej spadalo v področje poverjenišтва za javna dela, gozdarskemu oddelku deželne vlade za Slovenijo. Oskrbništvu se naroča poskrbeti, da se gozdarsko osebje dobro in takoj seznanji z vsemi določili te naredbe in da smotreno vpliva tudi na gozdarsko in lovsko osebje zasebnikov."

Dne 14. aprila 1922 je Direkcija šum Kraljevine SHS v Ljubljani glede na to, da jo je zakon pooblastil za nadzorstvo nad jamami, zaprosila Muzejsko društvo za seznam jam, ki jih je treba varovati, in predloge glede načina nadzora. Zanimivo je, da je višji gozdarski svetnik inženir Anton Šivic poslal dopis v vednost tudi znanemu

Gospod inženjerski inšp. Putick
 Kot raziskovalec jame
 v vednosti s prošnjo, da
 stvari morebiti kakse predlaga,
 ki bi se morejevali.
 Proti čimpr. vnušni.
 Predlog: Brez dovoljenja politične
 oblasti je vsako oddajo, oziroma prodajo
 jamskih kapnikov prepovedati.
 Lj. 19./4. 22
 J. Putick

Sl. 3: Putickov odgovor inženirju Šivicu, v katerem predlaga prepoved ropanja kapnikov.

Fig. 3: Putick's answer to engineer Šivic, in which he suggests that the looting of dripstones should be banned.

raziskovalcu krasa in članu Društva za raziskovanje jam Ljubljana Wilhelmu Puticku (Viljem Putik, 1856–1929) in ga prosil za pripombe. Putick je 19. aprila 1922 predlagal, da "je brez dovoljenja politične oblasti vsako oddajo, oziroma prodajo jamskih kapnikov prepovedati" in tako popravil enostranski pogled na varstvo jam v Spomenici in Zakonu (sl. 3).

V vsakdanji praksi se je pokazalo, da so določbe v zvezi z varstvom jam v zakonu iz leta 1922 preveč splošne. Predvsem pa nista bili rešeni dve osnovni vprašanji, kot je to 8. julija 1939 (III/7 štev. 2044/22 – 1939) povzel inženir Šivic: "... ni urejeno razmerje do lastnika zemljišča, na katerem ali pod katerim se nahaja podzemeljska jama, niti ne razmerje do lastnika zemljišča, po katerem je mogoče priti do vhoda v jamo". Zato je poskušalo Muzejsko društvo določbe razdelati s Pravilnikom za varstvo, oskrbo in ukoriščanje podzemskih jam v Sloveniji. Pri izdelavi osnutka pravilnika je sodelovalo tudi Društvo za raziskovanje jam Ljubljana, ki je 28. marca 1928 v svojem dopisu, ki ga je podpisal tajnik dr. Ivan Rakovec, med drugim menilo, da "... ni umestno postaviti ogrožene jame pod posebno zaščito in prepovedati njih obisk. Edino zanesljivo sredstvo za zaščito takih jam bi bila železna vrata. Dokler ne bo dovolj kreditov v to svrhu, smatra odbor za jako opasno, tudi samo razglasiti imena teh jam, ker bi se s tem samo nanje opozorilo in bi bile tem bolj ogrožene ..."

Če pogledamo osnutek pravilnika, ki ga je Muzejsko društvo 24. maja 1929 poslalo velikemu županu Ljubljanske oblasti v nadaljnji postopek, vidimo, da je pogled na

varstvo jam precej napredoval, saj so se v prizadevanje za varstvo vključili tudi strokovnjaki drugih ved. Predlog pravilnika je razširil pojmovanje jam oziroma špilj še na kraške izvire in požiralnike. Ni pa pojmovanja jam kot dediščine, saj je kot namen varstva opredeljena ohranitev podzemeljskih jam v zatečenem stanju in čuvanje vrednot, "za katere se zanimajo posamezne prirodoslovne stroke".

V osnutku pravilnika je bila predvidena prepoved odnašanja ali poškodovanja sigastih tvorb, izkopavanja ali odnašanja paleontoloških ali prazgodovinskih predmetov, nabiranja in uničevanja jamskega živalstva. Prepovedi ne bi veljale za znanstvenoraziskovalne posege in ureditvena dela za turistični obisk, za melioracijska in regulacijska dela, ki se izvajajo s sodelovanjem ali po naročilu javnih upravnih oblasti in za izkopavanja jamske ilovice za fosfatno gnojilo. Za take posege bi bilo potrebno dovoljenje velikega župana, ki bi se pred izdajo dovoljenja posvetoval z Muzejskim društvom (Odsekom za varstvo prirode). Pri izdajanju dovoljenj za znanstveno delo v jamah si je Muzejsko društvo pridržalo pravico odločati o osebah, ki prosijo za dovoljenje. Trgovcem z jamskim inventarjem se dovoljenje načelno ne bi izdalo. Turistično se po pravilniku lahko uredijo le večje kapniške in vodne jame, če v biološkem pogledu niso ogrožene, ledene jame pa le, če je zagotovljeno varstvo znanstvenih interesov. Lastniki jam oziroma posebne korporacije lahko po tem osnutku uredijo in oskrbujejo jame le na način, ki ga odobri nadzorstveno oblastvo po mnenju Muzejskega društva. Oblastveni kontrolni organi, pooblaščenca Muzejskega društva in imetniki dovoljenja za znanstveno raziskovanje jam bi imeli prost vstop v vse jame ob vsakem času.

Predvideno je bilo tudi, da Muzejsko društvo, ko bodo na voljo potrebna sredstva, fizično zapre posebno pomembne in ogrožene jame. Do takrat pa se lokacij in imen teh jam ne objavlja.

V nadaljnjem postopku je državni pravobranilec 29. januarja 1930 ugotovil (Opr. št. 1 752/29-1), da se s pravilnikom ne sme urejati razmerja do lastnikov jam in lastnikov zemljišč, po katerih vodijo dostopi do vhodov v jame, saj bi bile kratene njihove neomejene lastninske pravice. Predlagal je noveliranje zakona iz leta 1922 tako, da bi bili lastniki, ki ne bi mogli ali hoteli oskrbovati jam po navodilih banske uprave (ali po pravilniku), dolžni ob primerni odškodnini dopustiti oskrbovanje jame društvu ali osebi. V isti noveli naj bi tudi bansko upravo pooblastili, da s pravilnikom uredi vprašanje dostopa k jamam. Žal pa do spremembe zakonodaje ni prišlo.

Zakon iz leta 1922 je dovoljeval rabo jam le na način, ki ga je odobrila gozdarska uprava po posvetovanju z Muzejskim društvom za Slovenijo. Izkazalo se je, da Odssek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu Slovenije oziroma Prirodoslovno društvo Slovenije, ki je nastalo ob delitvi Muzejskega društva leta 1934, ni edino, ki dobro pozna problematiko varstva jam. Zato je inženir Šivic 8. julija 1939 v povzetku zadev, ki jih je v zvezi s 6. členom reševal njegov gozdarski oddelek, zapisal, da bi bilo primerno, "da bi o zadevah oskrbovanja in ukoriščanja podzemeljskih jam sodelovalo Prirodoslovno društvo z Društvom za raziskovanje jam" in da bo "banska uprava v bodoče zaslisevala v konkretnih primerih obe društvi".

Od leta 1939 do 2. svetovne vojne se na področju varstva jam ni zgodilo nič novega.

4.3 Zadeve, obravnavane po določilih 6. člena Naredbe oziroma Zakona o varstvu redkih ali za Slovenijo tipičnih in za znanstvo pomembnih živali in rastlin in o varstvu špilj na področju Pokrajinske uprave za Slovenijo med 19. februarjem 1921 in 8. julijem 1939

- 10. aprila 1922 je bilo na prošnjo biologa Albina Seliškarja (1896–1973), podprto s priporočilom Muzejskega društva za Kranjsko v Ljubljani, izdano dovoljenje za obiskovanje podzemskih jam “do preklica” (štev. 1146. ods. A Direkcije šum).

- Veliki župan Ljubljanske oblasti je dal 22. oktobra 1927 (G. br. 495/3) Društvu za ureditev podzemskih jam v Ponovi vasi pri Grosupljem “v oskrbovanje” Županovo jamo (od 2. svetovne vojne do leta 1995 imenovano tudi Taborška jama, kat. št. 27, op. p.), Ledenico (Ledenico pod Taborom, kat. št. 33, op. p.) in Mikličevo jamo (kat. št. 34, op. p.). Vedeti je treba, da je turistično vlogo z rapalsko mejo izgubljene Postojnske jame počasi prevzela prav Županova jama.

Pred tem je veliki župan 4. oktobra 1926 “vzel na znanje” društvena pravila (M. br. 9685). Pred tem se je posvetoval z Muzejskim društvom za Slovenijo in Društvom za raziskovanje podzemskih jam, ki sta oba podprla prizadevanja Društva za ureditev podzemskih jam v Ponovi vasi pri Grosupljem. Seveda je moralo društvo še pred vložitvijo prošnje pridobiti dovoljenja lastnikov jam za oskrbo le-teh.

Društvo je bilo obvezano voditi vpisno knjigo, v kateri so bile predpisane naslednje rubrike: tekoča številka, obiskovalčevo ime, poklic, bivališče, dan in ura obiska in ura, ko so zapustili jamo, ter opomba za ime čuvaja, ki je obiskovalce spremljal. V primeru poškodovanja jam je bil zagrožen odvzem pravice do oskrbovanja in to “ne oziraje se na odškodninske pravice, ki jih ima lastnik jame do društva zaradi poškodb po civilnem pravu”. Vstopnino je bilo dovoljeno pobirati le “z zvezki vstopnic, opremljenimi z jukstami”. Sledi določilo: “Dohodki pa se morajo porabiti samo za vzdrževanje jam.” O teh pogojih so bili obveščeni: takratni oblastni odbor v Ljubljani, sreski načelnik v Ljubljani, “da se posluži orožništva zaradi večkratnega kontroliranja”, občini v Št. Juriju in Lipljenah ter Muzejsko društvo v Ljubljani.

- 24. junija 1928 je veliki župan Ljubljanske oblasti (G. br. 446/1) izdal Zoološkemu inštitutu Univerze v Ljubljani dovoljenje, da lahko za deset let zapre desni rokav Podpeške jame pri Dobropolju in tam uredi laboratorij za proučevanje jamskega živalstva. Univerza je predložila rabokupno pogodbo z 31 solastniki parcel nad desnim rokavom Podpeške jame in podružnično cerkvijo sv. Martina kot lastnico ene od parcel; v tej pogodbi so bili določeni pogoji glede uporabe jame.

Pogodba je bila sklenjena za 10 let, od 1. januarja 1928 do 31. decembra 1937. Rabnina je bila 1 dinar letno, plačana pa je bila vnaprej. “Rabokupcu” je bilo dovoljeno postaviti vrata na ‘Babice’ s tem, da “morajo biti vrata napravljena tako, da se bo voda iz levega rokava Podpeške jame mogla, kadar naraste čez višino sedanjega praga, odtekati še naprej v ‘Babice’ in ne bo povečala tiste vodne količine, ki se odteka na prosto. S tem bo za raboprodajalce odstranjena nevarnost, da bi odtekajoča voda njih zemljišča v večji meri poplavljala, nego dosedaj”. Zanimivo je, da je prepis pogodbe overil notar Mate Hafner (1865–1946), znan entomolog, član

Odseka za varstvo prirode Muzejskega društva in prvi predsednik po 1. svetovni vojni obnovljenega Društva za raziskovanje jam Ljubljana (Novak, 1988).

- 1. septembra 1930 je Vladimir Kodrič poslal Muzejskemu društvu dopis oziroma prijavo, v kateri je sporočil, da mu je šolski upravitelj Drago Čepič javil, "da se je seznanil z nekim Bischofom, menda družabnikom A. Winklerja, znanega trgovca z entomologijo (Wien XVII. Dittesgasse 11). Gospod Bischof je prišel v Solčavo okoli 15. 7. in je tam nabiral živali, predvsem seveda jamske." Ko je g. Kodrič povedal g. Čepiču, da zakon tako nabiranje prepoveduje, mu je ta 15. avgusta odgovoril: "Gospoda Bischofa sem odslovil ter ga opozoril na zakon. Mislim, da ne pride več. Sedaj je nekje v Črni gori. Ali je dobil kaj v jamah, mi ni znano, ker ga jaz nisem hotel spremljati. Vsekakor pa je stopil v zvezo z Brunom Goričarjem v Mozirju. Rekel je, da sme v Winklerjevem imenu dati za 1 kom. *Anophtalmus Trilandii* 1000 Din..."

Muzejsko društvo je Kodričevo pismo 18. septembra poslalo sreskemu načelniku v Gornji grad, ta pa je 22. septembra obvestil Kraljevsko bansko upravo, da je sprožil poizvedbe glede "ovadenega Brunota Goričarja v Mozirju". Inženir Šivic je 30. septembra sreskemu načelniku odgovoril, da je bila prijava prepozna, "zato bi bilo zasledovanje Bishofa potom obmejnih oblasti radi zaplembe hroščev zagotovo brezuspešno". Prosil pa je sreskega načelnika, naj ga obvešča o poteku preiskave proti Goričarju. Kaj je dognal sreski načelnik, ni znano.

- 2. junija 1931 je Kraljevska banska uprava Dravske banovine sporazumno z Muzejskim društvom za Slovenijo v Ljubljani, ki je podalo posebno izjavo z dne 23. maja 1931, izdala Ravnateljstvu Narodnega muzeja dovoljenje za "poskusno, sistematično kopanje v svrhu primerjalnih zooloških, paleontoloških in arheoloških študij in popolnitve muzejskih zbirk" (III. šte. 6195/1). Zanimiv je pripis, da se mora muzej z lastniki jam sporazumeti sam. Dovoljenje je veljalo "do nadaljnjega, dokler ne stopi v veljavo zakon o zaščiti prirode za celo Kraljevino Jugoslavijo".

- 20. marca 1932 je bil Zoološkemu inštitutu Ljubljanske univerze dovoljen izvoz "zabojčka kapnikov in dveh kanglic človeških ribic in račičev (*Troglocaris*, *Niphargus* in *Titanethes*) v svrhu spopolnitve akvarija za jamske živali" za Biologische Versuchsanstalt der Akademie der Wissenschaften, Wien. Za izdajo dovoljenja je v imenu Zoološkega inštituta posredoval Jovan Hadži (1884-1972).

- 12. novembra 1932 je bilo izdano tolmačenje (III št. 8062/2), da glede na to, da ni bil sprejet pravilnik o oskrbi jam, človeška ribica po zakonu iz leta 1922 ni posebej zaščitena.

- Po soglasju Prirodoslovnega društva je banska uprava 11. junija 1937 izdala Edvardu Knirschu, zobozdravniku iz Kolina (takrat že bivša ČSR), dovoljenje za nabiranje jamskih žuželk (III/7 šte. 1556/3), ki je veljalo od 15. junija do 15. avgusta 1937.

- Zanimivo je, da je poskušala Kraljevska banska uprava v interesu Društva za raziskovanje jam Ljubljana, ki je takrat intenzivno raziskovalo Križno jamo, doseči sporazum s posestnikom in lastnikom vhoda v jamo, Janezom Turkom iz Loža, ki pa je odklonil kakršenkoli sporazum in še naprej onemogočal dostop do jame.

- V arhivu je dokumentirana tudi zanimiva afera v zvezi z Ottom Aumanom iz Krškega, ki ga je na osnovi časopisnih poročil 27. oktobra 1937 zaradi domnevnega

protizakonitega izkoriščanja jam v srezu Krško Kraljevski banski upravi Dravske banovine prijavilo najprej Prirodoslovno društvo, 7. oktobra pa še Narodni muzej. Uprava Dravske banovine je pooblastila dr. Alfreda Šerka in prof. Srečka Brodarja, da na terenu raziščeta zadevo. Za pregled jam jima je bilo izdano dovoljenje po 6. členu zakona iz leta 1922 (III/7 No. 2870/1).

Po ogledu jam 30. in 31. oktobra ter zaslišanju g. Aumana sta o zadevi napisala poročilo. Izkazalo se je, da je 1. avgusta 1937 visoka voda odprla dve jami v okolici Kostanjevice: Kostanjeviško (kat. št. 518) in Levakovo jamo (kat. št. 517). Iz Levakove jame je voda prinesla veliko arheološkega materiala, ki ga je pred domačini obvaroval in shranil Otto Auman iz Krškega. Po tem poročilu je "sreski načelnik" celo predlagal, da se Aumana imenuje za "nadzorovatelja kraških jam in ostalih arheoloških postojank v krškem srezu", vendar se je temu predlogu uprlo Prirodoslovno društvo, ki je menilo, da je tako nadzorstvo nevarno, saj je z Aumanom "že imelo opravka" in ga je dolžilo "dobičkonosnih poslov".

V dopisu (III/7 No. 245/1), datiranem s 17. januarjem 1938, je inženir Šivic obvestil sresko načelstvo v Krškem, da g. Auman stvari, ki jih je nabral v jami pri Šutni, še ni poslal na vpogled Geološko-paleontološkemu inštitutu Univerze v Ljubljani, kot se je dogovoril z dr. Šerkom oktobra 1937. Zapisal je tudi: "Pozovite g. Aumana, da tej želji ustreže. Stvari bi ostale njegova last, čeprav spadajo po zakonu o varstvu prirode v najbližji muzej v Dravski banovini. G. Aumannu in drugim nepoklicanim naj se zabrani vsako izkopavanje v jamah brez nadzorstva poklicanega strokovnjaka."

Sreski načelnik je 1. februarja 1938 poslal inženirju Šivicu zapis zaslišanja g. Aumana, iz katerega je razvidno, da je g. Auman že pred mesecem povabil predstavnika geološko-paleontološkega inštituta, docenta dr. L. Rakovca, da si ogleda njegovo zbirko, "vendar si je imenovani docent zaradi pomanjkanja časa do danes ni mogel ogledati". Auman je izjavil tudi, da je stvari, ki jih ima, preveč, da bi jih lahko poslal na vpogled, da pa so na razpolago pri njem. Dodal je: "Hroščev po kraških jamah niti ne nabiram, niti ne prodajam. Vse stvari, za katere izvem, odnosno dobim, ne prodajam, temveč je res, da jih zbiram in držim doma. Kot dokaz, da lahko vsak čas gospodom strokovnjakom te stvari pokažem kot dokaz."

5. VARSTVO JAM MED 2. SVETOVNO VOJNO

Med 2. svetovno vojno je pri Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani delovala Posvetovalna delovna skupina za varstvo prirode in prirodnih spomenikov, ki je bila zametek upravnega telesa za varstvo narave v okviru državne uprave (Peterlin, 1995). Seznam, ki ga je vodila Posvetovalna delovna skupina, je inženir Anton Šivic objavil v Prirodoslovnih izvestjih, glasilu Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani (Šivic, 1944). V tem seznamu razen posredno pri izvirih Ljubljanice ni jam, v poglavju o varovanju jam so le ponovljeni že znani avtorjevi komentarji zakona iz leta 1922. Razloge je iskati v specifičnih, vojnih časih, pa tudi v tem, da je bil Kataster jam na srečo celo vojno skrit (Hadži, 1961). Tako so morali Nemci svoj vojaški jamski kataster izdelati na podlagi italijanskih podatkov, ti pa so bili za območje Kraljevine Jugoslavije zelo nepopolni.

Kljub nepopolnim podatkom pa so Nemci le uporabili nekaj jam za vojaške namene. S stališča varstva jam je bila najbolj tragična odločitev, da zaradi vse pogostejših zavezniških bombnih napadov za skladišče goriva uporabijo vhodne dele Postojnske jame. V diverzantski akciji partizanskih minerjev 31. divizije, ki so v noči z 22. na 23. april 1944 od zadaj, iz Črne jame prodrli do skladišča in zažgali okoli 670 sodov bencina (Šušteršič, 1960), je prišlo do doslej največjega poškodovanja podzemne naravne dediščine pri nas. Eksplozije, požar in predvsem saje so močno poškodovale kapniško okrasje v vhodnih delih Postojnske jame.

... in v 1960. letih so se začeli pojavljati prvi predlogi za ustanovitev

inženjske službe za jamne dediščine in spomenike narave.

Po osvoboditvi se je Posvetovalna delovna skupina za varstvo prirode in prirodnih spomenikov preosnovala v Referat za varstvo prirode, ki se je z dr. Angelo Pisekernikovo preselil na novo ustanovljeni Zavod za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti Slovenije (Peterlin, 1995).

Takratna DF Jugoslavija oziroma FNR Jugoslavija je leta 1946 sprejela zakon, ki je poleg drugega obravnaval varstvo prirodnih znamenitosti. Leta 1948 je v Sloveniji začel veljati Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti v Ljudski republiki Sloveniji (Uradni list LRS, št. 23/48), leta 1958 pa je bil sprejet Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti (Uradni list LRS, št. 22/58). Ker so bili vsi ti zakoni izrazito spomeniško (dediščinsko) usmerjeni, so propadli poskusi, da bi z odlokom zavarovali vse jame s splošnim varstvenim režimom (Golob, 1967).

Kljub temu pa je bilo po teh zakonih zavarovanih kar nekaj spomenikov, med njimi tudi Rakov Škocjan z jamami. Odločba o zavarovanju okolice Rakove kotline pri Rakeku na Notranjskem (Ur. list LRS 27/49) sodi med naše najstarejše veljavne odloke o zavarovanju.

Znana slovenska naravovarstvenica Angela Piskernik je leta 1965 zapisala (Piskernik, 1965): "... Da se sprva tudi pristojni faktorji niso zavedali ogromnega pomena službe za varstvo narave, je bilo spoznati že l. 1945, ko je bilo treba določiti teze za skupen zakon o zaščiti spomenikov. Nekateri so bili mnenja, da naj pridejo pod zaščito samo naravne redkosti, drugi so glasovali za naravne zanimivosti, tretji za naravne lepote in četrti, ki so končno zmagali, za naravne znamenitosti. Tako moremo zavarovati v Sloveniji samo tiste naravne objekte, ki so znameniti zaradi kake svoje posebnosti. Druge države nimajo zakonov o varstvu naravnih redkosti ali zanimivosti, ampak zakone o varstvu narave. Nemci in Avstrijci imajo npr. 'Naturschutzgesetz', Francozi in Belgijci pišejo o 'protection de la nature' in tako menda vse evropske in izvenevropske dežele. In tak zakon bi potrebovali tudi v Sloveniji, kajti pojem narava je najširši in bi zadoščal za vse potrebe novodobne varstvene službe ....".

Tako je Angela Piskernik zelo nazorno predstavila glavni konceptualni problem varstva narave, ki ga je deloma rešil šele Zakon o ohranjanju narave, sprejet junija 1999.

Spomeniška oziroma dediščinska zasnova varovanja narave, ki je bila stalnica vseh varstvenih zakonov, se je omejila na varstvo samo tistega dela narave, ki ga je družba spoznala za vrednoto. Taka omejitev prinaša vrsto težav, ki so ravno pri varstvu jam zelo izrazite.

Prva težava pri varovanju samo izbranih jam je, da se vrednotenje z razvojem naravovarstvene stroke hitro spreminja. Tako je seznam najpomembnejših jam iz današnje perspektive bistveno drugačen, kot je bil še pred 20 leti.

Poleg tega so jame in brezna zadnji kotički na zemlji, kjer odkrivamo "deviška" ozemlja, na katera človeška noga pred tem še ni stopila. Do sedaj je bilo na ozemlju Slovenije odkritih prek 7400 jam, verjetno pa jih je neodkritih vsaj še enkrat toliko. Ker se stopnja poznavanja podzemskega sveta hitro večja, je vsak seznam pomembnejših objektov hitro zastarel, novo odkrite, včasih zelo pomembne jame pa so ob takem načinu varstva prepuščene usodi. Tudi v odkritih jamah pogosto odkrijejo nove dele jam, ki lahko popolnoma spremenijo ovrednotenje celotne jame.

Naslednja težava je, da so za naravovarstveno ovrednotenje potrebni podatki, med katerimi jih je kar nekaj ozko strokovnih in jih zato ne moremo pričakovati od amaterskih jamarjev kot glavnih zbiralcev dokumentacije o podzemlju. Dokler teh podatkov ni oziroma jih imamo samo za posamezne jame, lahko pri izboru spregledamo izjemno pomembne jame.

Spomeniški (dediščinski) pristop, pri katerem varujemo le jame, ki izstopajo, zahteva natančno prostorsko opredelitev le-teh, kar pa z razpoložljivimi podatki ni mogoče. Vemo namreč, da so podatki za lege v Katastru jam tako nenatančni, da več kot tretjino jam lahko iščemo okoli podane lege v krogu premera vsaj 100 m (Simič, 1998a).

Še enega vidika ne smemo zanemariti: posameznih jam namreč ne moremo gledati kot izolirane pojave, saj je kras enoten sistem, v katerem so objekti med seboj bolj ali manj povezani. Če že ne moremo varovati celotnega krasa, je treba varovati vsaj vse jame. Tako na primer varstvo naravovarstveno visoko ovrednotene Planinske jame nima smisla, če ne varujemo drugih jam, skozi katere se pred Planinsko jamo pretaka podzemski Ljubljanica, in če ne varujemo brezen nad podzemskim tokom.

6.2 Predlog Društva za raziskovanje jam Slovenije za zaščito jam iz leta 1966

Ne glede na varstveno zakonodajo, ki je temeljila na varstvu izbranih objektov, je Izvršni odbor Društva za raziskovanje jam Slovenije 2. decembra 1966 poslal Zavodu za spomeniško varstvo SRS zanimiv predlog varstva jam. V njem je predlagano splošno varstvo za vse, tudi še neodkrite jame: dobile naj bi status naravnega spomenika. Brez soglasja Inštituta za raziskovanje krasa v Postojni, Društva za raziskovanje jam Slovenije in Zavoda za spomeniško varstvo SRS naj bi bili prepovedani vsi posegi v jame. Jame bi smeli obiskovati le organizirani jamarji, delavci Inštituta za raziskovanje krasa v Postojni in varstveniki narave, posamezniki in skupine nejamarjev pa le pod nadzorom.

Zaradi izrednih lastnosti je društvo poleg splošnega varstva predlagalo posebno zaščito za vrsto jam z neposredno okolico. Na seznamu so: Postojnski jamski sistem,

Planinska jama, Logarček, Najdena jama, Predjamski sistem, Škocjanske jame, Divaška jama, Dimnice, Vilenica, Lipiška jama, Kačna jama, Medvedova jama in Škamprlova jama v Materijskem podolju (verjetno je mišljen Medvedjak v Matarskem podolju in Škamprlova jama na Sežanskem krasu, op. p.), Jama dveh vhodov, Želetova jama, Bisernica, Markov spodmol, Vodna jama v Lozi, Skedenca, Vranja jama z Mrzlo jamo, Velika in Mala Karlovica, Zelške jame, Tkalca jama, Križna jama, Gradišnica, Logaška jama, Ravenska jama, Zatočna jama, Marjanščica, Krviška okroglica, Žiglovica, Tobakova hruška (Brezno pod Tobakovo hruško, op. p.), Vilenska jama (Vilenica, op. p.), Ledena jama na Fridrichsteinu (Ledena jama na Stojni, op. p.), Jama treh bratov, Eleonorina jama, Željske jame, Taborska jama (danes Županova jama, op. p.), Huda luknja, Pološka jama, Jama na Mangartu (Mangartska jama op. p.), Podpeška jama, Kaščica in Kostanjeviška jama.

Vključitev neposredne okolice jame v predlog kaže, da se je počasi prebijalo spoznanje, da ni možno varovati jam brez varovanja površja nad podzemnimi rovi in brez varovanja porečja voda, ki se stekajo v jamo. Povezava stanja v jami z ohranjenostjo okolice je najbolj vidna in najlažje razumljiva pri ledenicah – jamah, v katerih se v sorazmerno nizki nadmorski višini celo leto zadržuje led. Tako so predlagali posebno varstvo za ledenice in gozd okoli vhoda, še posebej za Veliko ledeno jamo v Paradani, Triglavsko brezno in Ledeno jamo na Fridrichsteinu (Ledeno jamo na Stojni, op. p.). Prav tako naj bi varovali koliševke (kukave) vključno z gozdom, vsaj 10 m od roba. Varovati bi bilo treba tudi vse kraške izvire in ponore pred onesnaženjem.

Osma, zadnja točka predloga pravi: “Pri kategorizaciji varstvenega režima bi veljalo jame in kraške objekte razdeliti v naravne spomenike, naravne parke, zaščitene spomenike in posebej zaščitene spomenike, kjer bi za vsako teh skupin veljal poseben režim zaščite.”

Predlog je posebej zanimiv, ker predlaga podobno zasnovo varstva, kot je obdelana v Strokovnih osnovah za novi pravni predpis o varstvu jam (Simić, 1992). Če vemo, da je predlog v imenu Komisije za zaščito jam podpisal France Habe (1909–1999), ki je dober del svoje strokovne, jamarske in publicistične poti posvetil varstvu krasa in jam ter je imel stalne stike z najbolj znanimi evropskimi speleologi, vrsta naprednih pogledov na varstvo ne preseneča. Žal predlog Društva za raziskovanje jam Slovenije ni prodril, verjetno predvsem zato, ker ga Zavod za spomeniško varstvo SRS ni mogel vključiti v takratno slabo in neoperativno naravovarstveno zakonodajo.

6.3 Predlog za varovanje krasa v kraških parkih

Kmalu za pobudo Društva za raziskovanje jam Slovenije je bil v reviji Varstvo narave objavljen nov predlog, ki je predlagal posamično zavarovanje jam po seznamu, ki se v glavnem ujema s seznamom Društva za raziskovanje jam Slovenije. Dodane so le: Gorenja in Dolenja Srnica, Mačkovića, Jama v Dolenjih Lazah ter Sveta jama pri Socerbu in kot arheološko pomembne: Parska golobina, Zakajeni spodmol, Ovčji spodmol, Županov spodmol ter Jama v Lozi. Novost je bil predlog za razglasitev dveh

kraških parkov: Vzhodnega, ki bi obsegal Planinsko polje, Postojno in Cerkljansko jezero, ter Zahodnega, ki bi obsegal okolico Divače z Vremščico in južnim delom sežanske okolice in bi na jugu segal do Sv. Petra pri Kozini in Socerba (Golob, 1967).

Predlog je bil sicer zelo pomemben, saj je prvič predlagal dva kraška parka, na področju varstva jam pa je žal pomenil korak nazaj. Rok Golob, takrat zaposlen na Zavodu za spomeniško varstvo SRS, se je zavedal omejitev obstoječe varstvene zakonodaje, zato se je oprl na zavarovanje samo najpomembnejših jam. Merila, po katerih so bile te jame izbrane, pa so še vedno popolnoma nejasna. Splošen in že v predlogu nedodelan varstveni režim za jame bi veljal samo na območju parkov, ko bi prišlo do zavarovanja le-teh.

Splošnost spomeniških zakonov in obsežnost področij, ki so jih urejali, sta botrovali temu, da varstvo jam v varstveni zakonodaji ni bilo omenjeno vse do Zakona o varstvu narave iz leta 1970 (Ur. list SRS 7/70). Zakon, katerega naslov je veliko obetal, se je v praksi izkazal kot veliko razočaranje. Varstva jam se je dotaknil le v 15. členu, v katerem je urejal problematiko speleoloških objektov, ki se odprejo med gradbenimi deli.

Tudi če se sprijaznimo z zasnovo varstva samo izbranih jam, je zelo pomembno, da imamo izdelana naravovarstvena merila, s katerimi lahko naredimo kakovosten izbor. Pri nas je prvič poskusil po enotnih kriterijih naravovarstveno ovrednotiti jame na primeru občine Kočevje Andrej Kranjc (Kranjc, 1976).

Istega leta je izšel tudi Inventar najpomembnejše naravne dediščine v Sloveniji, ki ga je izdal Zavod SRS za spomeniško varstvo (Peterlin S., 1976). Inventar je bil velikega pomena za varstvo jam v Sloveniji, saj so bili v njem prvič po enotnih merilih izbrani najpomembnejši objekti in območja naravne dediščine Slovenije. Med 367 izbranimi lokalitetami je bilo 84 jam (23 %). V inventarju je bil objavljen tudi splošen varstveni režim za vse objekte podzemske naravne dediščine. Izbrane lokalitete niso dobile uradnega statusa, kljub temu pa je bila v naravovarstveni praksi v primeru ogroženosti že sama uvrstitev na seznam pomemben argument. Ilkriati je bil izbor izhodišče za seznam republiško pomembnih objektov, ki so bili varovani prek dolgoročnih in srednjeročnih planov. Izbor objektov in območij za inventar je bil tudi neka vrsta usmeritve regionalnim zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine pri izbiri jam, ki so jih predlagali za zavarovanje.

Ne smemo spregledati pomembne vloge Matjaža Puca, ki je dolga leta vodil Kataster jam Jamarske zveze Slovenije in je bil med drugim redaktor prvega Delovnega seznama jam (Puc, 1975). Njegovo izjemno poznavanje katastra in jam je pripomoglo h kakovostni zasnovi Osnovne evidence naravne dediščine Slovenije, ki je v začetku osemdesetih let 20. stoletja začela nastajati na Zavodu SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, kjer je bil zaposlen. Prav urejena osnovna evidenca je omogočila, da je nova izdaja Inventarja najpomembnejše naravne dediščine

Izkazalo se je, da so le varstveni režimi v aktu o zavarovanju jame bili vsaj teoretično dovolj dobro osnovo za varstvo izbranih jam, druge jame pa so bile brez opredeljenega varstvenega režima prepuščene deklarativnemu varstvu, kar je v praksi pomenilo svoji usodi.

Sedem slovenskih regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine je v 18 letih doseglo, da so občine poimensko zavarovale 190 jam, med njimi 9 jamskih sistemov z večjim številom jam oziroma vhodov. To znaša skupaj 2,6 % vseh danes registriranih jam (Kepa, 2000), kar pa je veliko premalo glede na število naravovarstveno pomembnih jam.

Težava pa ni samo v sorazmerno majhnem številu zavarovanih jam, temveč tudi v tem, da se seznam razglašeni objektov ne ujema dovolj s seznamom najpomembnejših in najbolj ogroženih. Občine so namreč najraje zavarovale tiste jame, ki jih ni nihče ogrožal.

Republiških (državnih) zavarovanj jam zaradi politične odločitve, da se varstvo decentralizira in uveljavlja izključno na občinski ravni, ni bilo. Tako so bile na primer Škocjanske jame, leta 1986 uvrščene na seznam svetovne dediščine pri UNESCO, vse do 3. novembra 1996, ko je pričel veljati Zakon o Regijskem parku Škocjanske jame (Uradni list RS 57/96), zavarovane le z občinskim odlokom.

Čeprav zgodovina varstva kaže, da brez opredeljenega lastništva jam in jasnega statusa upravljalcev ni uspešnega varovanja, sta opredelitvi v Zakonu o naravni in kulturni dediščini manjkali. Brez odgovora so ostala tudi številna druga pomembna vprašanja, na primer, kdo in pod kakšnimi pogoji lahko vodi po neturističnih jamah. Ker niso bili opredeljeni minimalni standardi, ki bi jih morala izpolnjevati turistična jama, se je z urejanjem jam za turistični obisk lahko ukvarjal praktično kdorkoli, tudi na čisto amaterski osnovi. Večina posegov je izvedenih brez ustrezne dokumentacije in proučitve posledic, zato nas stanje v nekaterih "turističnih" jamah ne sme presenečati.

6.1 Triglavski narodni park

Skoraj sočasno z Zakonom o naravni in kulturni dediščini smo dobili tudi Zakon o Triglavskem narodnem parku (Ur. list SRS, 17/81), s katerim je bilo zavarovanih skupaj 83.807 ha skoraj izključno kraškega sveta s številnimi kraškimi pojavi. Tako leži v Triglavskem narodnem parku, našem največjem zavarovanem območju, 586 jam, kar je 7,9 % vseh znanih jam (Kepa, 2000). Zakon ima v varstvenih režimih, še posebej za osrednje območje, dovolj ostre omejitve, ki vsaj teoretično omogočajo varovanje ne le posameznih jam, temveč visokogorskega krasa skoraj celotnih zahodnih Julijskih Alp kot enotnega hidrogeološkega sistema (Simič, 1998b).

6.2 Regijski parki

Kot smo že videli, je naravovarstvenik Rok Golob leta 1967 predlagal varovanje krasa v dveh kraških parkih. Zamisel je bila daleč pred časom in šele leta 1981 je Zakon o naravni in kulturni dediščini po uspešnih zgledih iz tujine uvedel novo varstveno kategorijo – regijske parke. Regijski park je bil zamišljen kot zaokroženo območje prvobitne in kultivirane narave, ki povezuje značilno pokrajino in naravne znamenitosti.

Za obstoj regijskega parka je ključnega pomena vzdrževanje kulturne krajine, ki pa ni možno brez domačinov. Zato je v nasprotju z narodnim parkom, v katerem naj bi bil vsaj v osrednjem območju človekov vpliv čim manjši, v regijskem parku nujno zagotoviti možnosti za življenje domačinov. Človekove dejavnosti v regijskih parkih tako niso ustavljene, ampak le usmerjene v naravi prijazne oblike. Prav pri usmerjanju razvoja pa se je pokazala velika slabost Zakona o naravni in kulturni dediščini; zakon je regijske parke le opredelil, ni pa razdelal inštrumentov za usmerjanje razvoja teh območij in za subvencioniranje tistih dejavnosti (predvsem tradicionalnega kmetijstva in sonaravnega gozdarstva ter naravi prijaznega turizma), ki so v skladu z varstvenimi cilji. Inštrumenti so bili opredeljeni šele v Zakonu o ohranjanju narave iz leta 1999. V slednjem je regijski park opredeljen kot obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnotežen.

Do sedaj je bil ustanovljen samo en regijski park – Regijski park Škocjanske jame, ki pa obsega le 413 ha. Park ima tudi okoli 400 km² veliko vplivno območje, ki obsega celotno porečje Reke, vendar je varstveni režim za to območje precej nedodelan.

Od velikih predlaganih regijskih parkov je s stališča varovanja krasa pomembnih predvsem naslednjih pet: Regijski park Snežnik, Kraški regijski park, Regijski park Trnovski gozd, Karavanško-Kamniško-Savinjski regijski park in Regijski park Kočevje-Kolpa. Prva dva sta pravzaprav le razdelava Golobove zamisli za zavarovanje kraških (po svojem bistvu regijskih) parkov.

1.3 Prvi umelilski poskusi o kakovosti kulturnega stanja v jamah

Za Pavlom Kunaverjem (1889–1988), jamarjem in pedagogom, ki je s svojim pedagoškim delom, zgleodom, poljudnimi knjigami in članki navdušil cele generacije mladih ljudi za lepote krasa in jih obenem opozarjal na krhkost in potrebo po varovanju, je bil France Habe tisti, ki je začel ozaveščati jamarje, da je stanje v jamah slabša in da mora postati varstvo jam ena prednostnih nalog slovenskih jamarjev. Leta 1974 je v Naših jamah objavil članek Naloge jamarjev pri zaščiti kraškega podzemlja (Habe, 1974), v katerem je dobro povzel stanje v jamah in udornicah, ga ilustriral z vrsto izstopajočih negativnih primerov in opozoril jamarje na njihovo nadzorno nalogo pri varstvu krasa. Nekoliko sramežljivo, pa vendarle, je opozoril tudi na škodo, ki jo v jamah delajo jamarji (podpisi, podeljevanje kapnikov kot priznanja jamarskih društev odličnikom, nestrokovna izkopavanja, nestrokovno upravljanje jam).

Habe je bil tudi prvi, ki je sistematično obdelal podatke iz katastra o stanju jam na večjem sklenjenem območju. Ugotovil je, da je bilo leta 1982 na Dolenjskem onesnaženih 68 jam, kar je več kot 13 % vseh takrat znanih objektov (Habe, 1982). Podoben pregled za občini Novo mesto in Trebnje je pokazal, da je v občini Novo mesto onesnaženih 13 % vseh registriranih jam, v občini Trebnje pa 20 % vseh registriranih jam (Hudoklin, 1987). Podoben delež, skoraj 20 % onesnaženih jam, je v občini Cerknica naštel Leon Drame (Drame, 1989). V občini Črnomelj je bilo leta 1989 onesnaženih 15 % jam, v občini Metlika pa celih 60 % (Klepec, 1989).

6.10 Ministrstvo za naravno in kulturno dediščino in Ministrstvo za okolje

V času, ko je kazalo, da bo Zakon o naravni in kulturni dediščini zamenjal podoben, zelo splošen in temu primerno neoperativen zakon o naravni in kulturni dediščini, sem zaradi hitrega slabšanja stanja v jamah leta 1990 na Zavodu Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine začel razmišljati o pripravi strokovnih osnov za novi pravni predpis o varstvu jam. Najprej sem v začetku leta 1990 pripravil Naravovarstveni pogled na problematiko varovanja kraških jam in upravljanja z njimi (teze) (Simič, 1990), nato pa sem to gradivo širil in dopolnjeval, tako da so nastale Strokovne osnove za novi pravni predpis o varstvu podzemne naravne dediščine (Simič, 1992).

Kljub zavesti, da je kras enoten hidrogeološki sistem, ki ga je treba varovati kot celoto, sem se iz praktičnih razlogov odločil za pripravo gradiva za predpis, ki bi varoval le jame, torej samo podzemski del krasa in še to le tisti del, dostopen človeku. Varstvo krasa kot sistema je namreč izjemno kompleksna naloga, ki je ni mogoče pokriti niti z najboljšim sektorskim zakonom. Za učinkovito varstvo je nujen multidisciplinaren pristop, ki zahteva zapleteno medresorsko usklajevanje. Ker je to pri nas izjemno težko doseči, še posebej v razmerah, ko se nevladne organizacije ne zavedajo dovolj svoje varstvene vloge, nam preostane lažja, vendar precej daljša pot. Dobrim sektorskim zakonom mora slediti ustrezna strategija medresorskega varstva.

Že iz samega naslova strokovnih osnov je videti, da ob pripravljanju ni bilo jasno, kakšen oziroma kateri pravni predpis bo določal varstvo jam. Kljub temu da je bila v strokovnih osnovah podana osnova za sodoben zakon o varstvu jam, so na Ministrstvu za kulturo hoteli varstvo jam nekako vključiti v nov, zelo splošen Zakon o naravni in kulturni dediščini, ki je nastajal na Zavodu RS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Seveda pa je v osnutek tega zakona prišlo le malo predlaganih rešitev.

6.11 Zakon o varstvu okolja

Ko je že kazalo, da je bil ves moj trud zaman, je bil junija leta 1993 sprejet Zakon o varstvu okolja (Ur. list RS 32/93). Ta je prinesel številne učinkovite inštrumente varstva, je pa po svoji pravni naravi sistemski predpis, ki ureja varstvo življenjskega in z njim neločljivo povezanega naravnega okolja ter splošne pogoje rabe naravnih dobrin kot temeljnega pogoja za zdrav in obstojen (trajnostni) razvoj. Zakon je vzpostavil sistem varstva okolja, ki je hkrati pojmovno zajel tudi varstvo narave (Kremesec Jevšenak, 1998). Zakon je opredelil pojem naravne vrednote kot eno od pojavnih oblik naravnih dobrin, poleg naravnih virov in naravnega javnega dobrega. Opredelitev naravne vrednote je v celoti prekrila pojem naravne dediščine (Kremesec Jevšenak, 1998). Sprejemu Zakona o varstvu okolja naj bi sledila Zakon o ohranjanju narave in Zakon o varstvu podzemnih jam, ki je bil kot osnutek pripravljen oktobra leta 1993.

2.1. Zakon o naravnih jamah in jamstvu

Ker je temelje za učinkovito varstvo narave postavil Zakon o varstvu okolja, ne preseneča, da je Zakon o organizaciji in delovnem področju ministrstev (Ur. list RS 71/94), ki je začel veljati 3. decembra 1994, prenesel upravne pristojnosti za področje varstva naravne dediščine z Ministrstva za kulturo na Ministrstvo za okolje in prostor. Delovno področje varstva naravne dediščine je bilo vključeno v Upravo Republike Slovenije za varstvo narave. Ta delitev je bila za varstvo jam srečna okoliščina, saj sem bil tako kot pripravljalec strokovnih osnov zaposlen na istem ministrstvu, ki je pripravljalo Zakon o varstvu podzemnih jam. Na ministrstvu so se z zakonom ukvarjali Mladen Breginc, državni podsekretar, Štefanija Novak in predvsem Jelka Kremesec Jevšenak.

Pripravljalci zakona smo pričakovali nasprotovanja, saj je bilo zaradi zagotovitve učinkovitega varstva predvideno poddržavljenje jamske infrastrukture v turističnih jamah, seveda ob primerni odškodnini za vložena sredstva in delo ter ob priznavanju prednostne pravice do koncesije za upravljalce. Nikakor pa nismo pričakovali, da bo najbolj učinkovito rušila zakon Jamarska zveza Slovenije.

Kaj se je zgodilo? Jamarska zveza Slovenije je po prejemu osnutka zakona osnovala Komisijo za pripravo delovnega besedila svojega zakona pri predsedstvu Jamarske zveze Slovenije (Mihevc, 1995). V ekipo, ki naj bi "popravljala" Osnutek zakona o varstvu jam, so hoteli dobiti tudi mene, vendar sem povabilo zavrnil. Komisija je po več sestankih, tudi v klavzuri v Rakovem Škocjanu, izdelala 44 členov dolg predlog z naslovom Delovno besedilo za Zakon o naravnih jamah in jamarski dejavnosti (Mihevc, 1995).

Vodstvo Jamarske zveze Slovenije ni razumelo, ali ni hotelo razumeti, da je naloga Ministrstva za okolje in prostor varstvo jam in je zato pripravljeno podpirati le tiste segmente jamarstva, ki predstavljajo stično točko med varstvom jam in jamarstvom. Jamarske zveze Slovenije ni zanimalo varstvo jam, ampak je hotela od države za jamarstvo izsiliti status javne službe, ki bi se financirala iz dobička turističnih jam. Pri tem je avtomatično enačila jamarstvo, varstvo jam in speleologijo, čeprav je že dolgo znano, da so te dejavnosti sicer res sorodne, ker se vsč uvarjajo z jamami, vendar imajo različne cilje in jih zato ne smemo enačiti.

Skupina pripravjalcev Delovnega besedila za Zakon o naravnih jamah in jamarski dejavnosti iz Jamarske zveze Slovenije se je povezala s poslancem državnega zbora Zmagom Jelinčičem, ki je aprila leta 1994 prehitel ministrstvo in vložil Predlog zakona o podzemnih jamah v zakonodajni postopek in zanj predlagal hitri postopek. Jelinčičev predlog je bil po obsegu in številnih rešitvah močno podoben delovnemu besedilu na Jamarski zvezi Slovenije (Mihevc, 1995).

Na javni predstavitvi mnenj na predlog zakona o podzemnih jamah, ki je bila 5. julija 1994 v sprejemnem centru Škocjanskih jam, je bila izrečena cela vrsta pripomb. Odbor za infrastrukturo in okolje je predlagal Jelinčiču, da svoj predlog dopolni, ker pa tega ni naredil, je državni zbor ob prvi obravnavi predloga 14. septembra 1994 sprejel sklep, da predloga ne sprejme. Predlagatelju zakona je predlagal, da ob upoštevanju do obravnave vloženi pripomb, stališč, mnenj in usmeritev skupaj z Vlado RS pripravi nov predlog zakona o podzemnih jamah (Mihevc, 1995).

Nov osnutek zakona je bil nared v začetku leta 1996 in ga je predsedstvo Jamarske zveze Slovenije obravnavalo 2. februarja. Vlada RS je 4. aprila 1996 določila končno besedilo Predloga zakona o varstvu podzemnih jam. Ker se vlada in sopedlagatelj poslanec Zmago Jelinčič nista mogla uskladiti glede nekaterih rešitev, so bile za štiri člene v predlogu zakona podane variante. Jamarska zveza Slovenije je 13. junija v dopisu, ki ga je podpisal Andrej Mihevc, tedanji predsednik zveze, podprla Predlog zakona. Žal je bil predlog na Odboru za infrastrukturo in okolje obravnavan zadnji dan pred padcem vlade. Do trenutka, ko je prišel na vrsto za obravnavo, je bil odbor že nesklepčen, zato o njem ni sklepal.

3.1.3 Zakon o varstvu narave

Dne 28. julija 1999 je pričel veljati Zakon o ohranjanju narave (Ur. list RS 56/99). Zakon v 4. členu uvaja pojem naravne vrednote, ki je v bistvu nov pravni izraz za uveljavljeni pojem naravna dediščina. Naravna vrednota po tem zakonu "je poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, sestavina oziroma del žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava ... Naravne vrednote so zlasti geološki pojavi, minerali in fosili ter njihova nahajališča, površinski in podzemski kraški pojavi, podzemske jame, soteske in tesni ter drugi geomorfološki pojavi, ledeniki in oblike ledeniškega delovanja, izviri, slapovi, brzice, jezera, barja, potoki in reke z obrežji, morska obala, rastlinske in živalske vrste, njihovi izjemni osebki ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi, krajina in oblikovana narava."

Zakon o ohranjanju narave že vsebuje številne rešitve iz Osnutka Zakona o varstvu podzemnih jam, le da jih razširi na vse naravne vrednote, ne le na jame. Tako med drugim 41. člen obravnava ogledovanje in obiskovanje naravnih vrednot, 42. člen urejuje dovoljenja za ureditev naravne vrednote za ogledovanje in obiskovanje, 43. člen uvaja koncesijo za rabo naravne vrednote, ki je v lasti države ali lokalne skupnosti, 45. člen uvaja ukrepe varstva naravnih vrednot: pogodbo o skrbništvu (48. člen), zavarovanje (49. člen), začasno zavarovanje (50. člen) in sanacijo (52. člen). Poleg tega 137. člen ureja opravljanje dejavnosti društev v javnem interesu, 168. člen urejuje prenose podatkov iz obstoječih zbirk podatkov za potrebe evidenc, predpisanih z Zakonom o ohranjanju narave, 172. člen pa omogoča dosedanjim upravljalcem naravnih vrednot prednostno podelitev koncesije.

Ker je Zakon o ohranjanju narave uredil vrsto stvari, ki naj bi jih reševal Zakon o varstvu podzemnih jam, je bilo na Ministrstvu za okolje in prostor veliko dilem, ali naj posebnosti varstva jam razdela Zakon o ohranjanju narave ali pa naj to le uredi Zakon o varstvu podzemnih jam. Na koncu je prevladalo mnenje, naj jame obravnava poseben zakon, ki bo obstoječe ukrepe varstva prilagodil posebnostim varstva jam, predvsem pa vsem znanim jamam podelil status naravnih vrednot in zanj predpisal splošni varstveni režim.

Predlog Zakona o varstvu podzemnih jam je ponovno prišel na dnevni red Odbora za infrastrukturo in okolje šele 3. februarja 2000. Po razpravi je Odbor soglasno sprejel sklep, da je predlog primerna podlaga za pripravo predloga zakona

za drugo obravnavo v Državnem zboru, da pa je treba pri pripravi besedila upoštevati številna stališča in predloge, predvsem pa upoštevati že sprejete sistemske rešitve Zakona o ohranjanju narave. Poleg tega je odbor odločil, naj se variantni predlogi, kot jih je predlagal poslanec Zmago Jelinčič, ne upoštevajo.

ZAKLJUČEK

Kaže, da bomo devet let po strokovnih osnovah le dobili sodoben zakon o varstvu jam. Seveda pa bo takrat opravljen le manjši del naloge. Izkušnje pri uporabi Zakona o ohranjanju narave namreč kažejo, da sta uveljavljanje zakona v vsakodnevni varstveni praksi in priprava podzakonskih aktov zaradi omejenih kadrovskih in denarnih virov zelo zahtevni nalogi.

LITERATURA

An article by Rudolf Badjura and Bogomil Brinšek published in the Alpine Journal (*Planinski vestnik*) in 1908 is the first proposal for the protection of caves known so far. The reason for this proposal and many others that followed till the beginning of World War I was the looting of stalactites and stalagmites from caves, and their subsequent sale at the stalls in front of the cave Postojnska jama. World War I put a stop to these conservation efforts until January 20th 1920, when a Memorandum was submitted to the Slovenian provincial government by the Department for the Conservation of Nature and Natural Monuments of the Slovenian Museum Society, in which proposals for tackling different aspects of nature conservation were presented.

On February 19th 1921, a decree of the Slovenian provincial government on conservation of animals and plants, rare or typical of Slovenia and of scientific significance, and on protection of caves was issued. The next year the decree was adopted as the Act on Protection of Animals and Plants, Rare or Typical of Slovenia and of Scientific Significance, and on Protection of Caves in the Area within the Jurisdiction of the Slovenian Provincial Government. Under this Act caves were supervised by the Forestry Department of the Slovenian provincial government, which was thus the first government office authorised to carry out administrative tasks in the field of nature conservation.

Unfortunately, the law did not solve three main issues. An efficient protection regime was not set up for all the caves, and the role of the owner of land above a cave and of the owner of land having access to the cave entrance was not determined. The attempt to address these problems with a statute on protection, maintenance and utilisation of underground caves in Slovenia ended in failure since the district attorney did not allow the role of cave owners to be regulated by means of a statute.

After World War II a monument and heritage principle prevailed in legislation, according to which nature conservation was confined to that part of nature which was regarded as a value by society. Such restrictions to selected "sights" placed on nature conservation cause a number of difficulties, which are strikingly evident in the protection of caves.

In December 1966 a different kind of nature conservation was suggested by the executive committee of the Slovenian Association for Exploration of Caves. The protection concept was similar to the one advocated today. All the caves, including the ones yet to be discovered, would be protected under a general regime, and those of special importance would be additionally protected. Unfortunately, this proposal could not be included within the framework of the then legislation. The next year another historical proposal was put forward according to which the karst region would be protected within two karst parks: the eastern park and the western park. The former would comprise the valley Planinsko polje, Postojna, and Lake Cerknica, and the latter would consist of the vicinity of Divača with Vremščica and the southern part of the environs of Sežana. These two parks were the very beginning of the present proposal for regional parks.

The Natural and Cultural Heritage Act, which was adopted in 1981 and was in force until 1999, did not provide for problems concerning the ownership of caves, the status of people in charge of them, and special features of the protection of caves. Under this Act subterranean karst phenomena were also regarded as natural heritage, but their protection was merely declarative. More effective protective measures were provided for caves whose protection was regulated by decrees of local districts.

In order to put a stop to progressive deterioration of caves, professional guidelines for new regulations on the protection of caves were drawn up by the Institute for Conservation of Natural and Cultural Heritage of Slovenia. At first it seemed that the protection of caves would be again regulated by a new very general law on natural and cultural heritage. The 1993 Environment Protection Act, however, was the forerunner of a new Nature Conservation Act and of the Act on Protection of Subterranean Caves, which is now ready for the second reading in the National Assembly. The two laws will introduce a new up-to-date concept of nature conservation into Slovenia.

9. LITERATURA IN VIRE:

- Arhiv Zavoda Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana.
 Arhiv Društva za raziskovanje jam Ljubljana.
 Badiura, R. & B. Brinšek, 1908: Nove jame ob Cerkniskem jezeru.– Planinski vestnik, 6–7: 96–99, 124–126, Ljubljana.
 Carniola, 1917, št. 8, str. 271: Za varstvo prirodnih spomenikov, Ljubljana.
 Drame, L., 1989: Onesnažene in uničene jame v občini Cerknica.– Naše jame, 31: 49–52, Ljubljana.
 Golob, R., 1967: Predlog za zavarovanje slovenskega krasa.– Varstvo narave, 5: 29–38, Ljubljana.
 Habe, F., 1968: Vodniška literatura Postojnske jame.– Naše jame, 10: 15–32, Ljubljana.
 Habe, F., 1974: Naloge jamarjev pri zaščiti kraškega podzemlja.– Naše jame, 17: 173–178, Ljubljana.
 Habe, F. & A. Kranjc, 1981: Delež Slovencev v speleologiji.– Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike, 5–6: 1–93, Ljubljana.
 Habe, F., 1982: Onesnaževanje jam dolenskega krasa.– Dolenski kras: 38–41, Novo mesto.
 Hadži, J., 1961: Nekaj jamarskih spominov iz druge svetovne vojne.– Naše jame, 2: 11–13, Ljubljana.
 Hudoklin, A., 1987: Onesnažene jame v občini Novo mesto in Trebnje.– Dolenski kras, 2: 28–30, Novo mesto.
 Jutro, 1911, št. 500, 20. 7. 1911: Vladni jamolazci, Ljubljana.
 Kepa, T., 2000: Pregled problematike varstva krasa v Sloveniji, Diplomsko delo: 144, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Ljubljana.

- Klčpcc, S., 1989: Onesnažene jame v Beli krajini.- Naše jame, 31: 53-57, Ljubljana.
- Kranjc, A., 1976: Poskus valorizacije kraških votlin v občini Kočevje z naravovarstvenega vidika.- Varstvo narave, 9: 3-20, Ljubljana.
- Kranjc, A., 1982: O raziskovanju jam na osrednjem Dolenjskem.- Dolenjski kras: 19-21, Novo mesto.
- Kremesec Jevšenak, J., 1998: Nova pravna ureditev varstva naravnih vrednot.- Zbornik posveta Geološka naravna dediščina, Geotrip 97: 88-96, Ljubljana.
- Laibacher Zeitung 1912, št. 5, 8. 1. 1912 Lokal und Provinzial Nachrichten, Gesellschaft für Höhlenforschung, Laibach.
- Mihevč, A., 1995: O nastajanju Zakona o podzemnih jamah.- Naše jame, 37: 193-196, Ljubljana.
- Novak, D., (ur.), 1988: Gradivo za slovensko speleološko biografijo z bibliografijo.- Naše jame, 30, dodatek: 1-192, Ljubljana.
- Peterlin, S. (ur.), 1976: Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. Zavod SRS za spomeniško varstvo, Ljubljana.
- Peterlin, S., 1992: Ferdinand Seidl - pobudnik spomenice o varstvu narave 1920.- Dolenjski zbornik 1992: 77-80, Novo mesto.
- Peterlin, S., 1995: 75 let po Spomenici Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu za Slovenijo.- 75 let Spomenice Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov, ponovni natis s spremno besedo: 17-20, Uprava Republike Slovenije za varstvo narave, Ljubljana.
- Pirc, F., 1911a: Varstvo našemu podzemeljskemu kraljestvu.- Jutro, 504, 24. 7. 1911, Ljubljana.
- Pirc, F., 1911b: Nova kapniška jama nad Cerknjskim jezerom.- Jutro, 525, 11. 8. 1911, Ljubljana.
- Piskernik, A., 1965: Iz zgodovine slovenskega varstva narave.- Varstvo narave, 2-3: 59-74, Ljubljana.
- Poročevalec Državnega zbora republike Slovenije, 16. maj 1996, letnik 22, št. 16: Predlog zakona o varstvu podzemnih jam (ZVPJ) EPA 1454 - prva obravnava, str. 65-80, Ljubljana.
- Puc, M., 1975: Delovni seznam jam na ozemlju SR Slovenije.- Tipkopis Arhiv Katastra jam Jamarske zveze Slovenije 1-194, Ljubljana.
- Skoberne, P. & S. Peterlin (ur.), 1988: Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, 1. del.- Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana.
- Skoberne, P. & S. Peterlin (ur.), 1991: Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, 2. del.- Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana.
- Simić, M., 1990: Naravovarstveni pogled na problematiko varovanja kraških jam in upravljanja z njimi.- tipkopis na Zavodu SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine: 1-2, Ljubljana.
- Simić, M., 1991: Jamarstvo in problematika varovanja kraških jam kot dela naravne dediščine.- Naše jame, 33: 45-52, Ljubljana.
- Simić, M., 1992: Strokovne osnove za novi pravni predpis o varstvu podzemne naravne dediščine, osnutek, tipkopis na Zavodu RS za varstvo naravne in kulturne dediščine: 1-26, Ljubljana.
- Simić, M., 1994: Lojzova jama in Jama v ozidju med I. svetovno vojno.- Naše jame, 36: 103-108, Ljubljana.
- Simić, M., 1998 a: Analiza kakovosti določanja leg jam v Katastru jam JZS.- Naše jame, 40: 177-183, Ljubljana.
- Simić, M., 1998 b: Naravovarstveni pogled na varstvo krasa.- Zbornik posveta Geološka naravna dediščina, Geotrip 97: 35-46, Ljubljana.
- Spomenica, 1920, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, zvezek 1-4, letnik L, B: 69-75, 30. 6. 1920, Ljubljana.
- Šivic, A., 1944: Domovinski prirodni spomeniki.- Prirodoslovna izvestja, knjiga I: 189-197, Ljubljana.
- Šušteršič, F., 1960: V objemu podzemlja.- Knjižna zbirka Dokazi, 2, Založba Borec, Ljubljana.